

“primer esclat: entre la saba
empordanesa i els fruits del modernisme”

cobla de cambra de catalunya
direcció: Jordi Leon i Jesús Ventura

Joaquim serra i corominas (1907-1957)

enregistrament integral de les sardanes CD 1 de 4

“primer esclat: entre la saba empordanesa
i els fruits del modernisme”

El patrimoni de la música escrita per a cobla, curull d'obres amb una qualitat musical intrínseca de primer ordre, té en les sardanes de **Joaquim Serra** un referent indiscutible de les possibilitats creatives tant pel que fa a la forma **sardana** com a la utilització modelica del grup instrumental **cobla**. Les sardanes de Serra i Corominas, la producció de les quals omple 36 anys de la seva vida, una part ben significativa dins dels 50 que li van tocar viure, ultra les qualitats esmentades, presenta una evolució estilística i d'una expressivitat que segueix els episodis d'una vida que no sempre li fou planera.

Fa pocs dies l'admirat mestre Manuel Oltra en escoltar les sardanes del màster d'aquest primer enregistrament ens deia: *és que ho tenen tot!*. Dins d'aquesta contundent frase s'hi concentrava una anàlisi de les composicions que avaluava la seva estructura, l'harmonia emprada, la instrumentació amb que estaven vestides i el caràcter... els pilars per a tota obra musical reeixida.

Músics per la Cobla, en endegar el projecte de l'enregistrament de la integral de les sardanes de Joaquim Serra, assumeix il·lusionadament i amb tot el respecte un repte artístic molt important. Un respecte que ve de l'absoluta consideració de mestratge indirecte que les seves partitures han representat en la formació dels compositors actuals, molts dels quals ja no el varen conèixer.

La producció d'aquesta integral s'anirà desenvolupant en el decurs de 4 anys, amb l'enregistrament d'un CD cada any, amb un total de 4, en els quals s'hi inclouran les 53 sardanes que escrigué per a una cobla. Des d'aquí volem agrair l'àmplia col·laboració que l'execució d'aquest projecte artístic requerirà quant a directors i quant a intèrprets, aquests darrers els nostres entranyables instrumentistes amb qui formem la Cobla de Cambra de Catalunya. També, als professionals de so, periodisme especialitzat i disseny, per la seva valuosa contribució en aquesta integral. Aquest agraïment el fem extensiu vers

qualsevol tipus d'ajut que de part de les Institucions o d'altres puguem rebre per aquest projecte.

La recent aparició dins la col·lecció MOS del llibre "La nissaga dels Serra", del qual en són autors Inés Padrosa i Concepció Ramió, ens proporciona una documentació més que valuosa sobre Joaquim Serra. L'anàlisi que en el llibre es fa de l'obra musical i molt particularment de les seves sardanes, és el més complet publicat fins ara. En el annexos del llibre citat hi figura una exhaustiva bibliografia, entre la que destacaríem el treball que Manuel Cubeles i Solé va fer per acompanyar el disc de sardanes de Joaquim Serra, editat per l'Obra del Ballet Popular dins la col·lecció "Clàssics de la Sardana". Cubeles, des de la seva posició d'amic i estret col·laborador, especialment en les tasques de la dansa popular durant el difícil període de la postguerra, descriu amb emoció un seguit de vivències molt valuoses per a una millor coneixença del músic i les seves circumstàncies.

Els textos de l'Esteve Molero que figuraran en els llibrets de tota aquesta integral, escrits amb la perspectiva dels anys transcorreguts des dels fets que glossen i des de la seva condició de guionista, són una recreació literària de moments cabdals de la vida de Joaquim Serra. D'aquesta manera resulten una proposta biogràfica nova al costat de la bibliografia esmentada.

Serveixi aquest treball de Músics per la Cobla per, tal com escrivia Manuel Cubeles: *complir amb la fidelitat activa a la memòria del músic bo, senzill i fidel*.

Josep Maria Serracant
MÚSICS PER LA COBLA. Març 2003

Peralada, 4 de març de 1907

Al número divuit del carrer Hospital se sent plorar un nadó. Les veïnes ja hi han anat a treure el nas i expliquen a tothom que és nen i que s'assembla a la mare. Ha nascut el primogènit de Josep Serra, casat ara fa un any amb una noia de Girona, l'Anna Corominas. El nounat porta el nom de Joaquim i serà músic, com el pare.

Josep Serra viu uns dies pletòrics. D'ençà del nou segle que el vent bufa a favor seu. La Principal de Peralada, des que ell n'és el director, sona al màxim rendiment i els lloguers es multipliquen. Com a compositor ha trobat un estil personal, més depurat i madur, que el converteix en un autor admirat. Algunes de les seves sardanes, com *La pubilla empordanesa* o *Idil·li* han estat premiades a Barcelona, i això l'ha fet entrar en contacte amb l'entorn de l'Orfeó Català, especialment amb el mestre Francesc Pujol. Ara, per acabar-ho d'adobar, li arriba l'hereu que, malgrat el que diguin les veïnes, s'assembla als Serra. Té els ulls de l'oncle Miquel. Pensa en tot això mentre deixa enrere Peralada, camí d'una actuació en un poble proper. El sol es va fonent mentre li dicta una melodia.

Demà la passarà al paper pautat amb el títol d'*Esclats de joia*.

Barcelona, 27 de setembre de 1916

A primera hora, la tieta Maria Àngels, la germana de la mare, acompanya en Joaquim a l'Escola Municipal de Música de Barcelona, al parc de la Ciutadella. Un funcionari, sense aixecar els ulls de la taula, els allarga una sol·licitud d'ingrés. En Joaquim emplena els buits i signa al final. Tornen a casa (fa un any que s'han traslladat a Barcelona, al carrer Aragó) amb el regust agredolç de les experiències noves. No ha de tenir por. Ell té avantatge sobre els altres nens perquè ja ha rebut lliçons de música de la tieta Maria Àngels. Ella i el pare van regentar durant cinc anys una acadèmia de Gimnàstica Rítmica a Figueres, basada en el sistema pedagògic d'Émile Jaques-Dalcroze.¹ La família s'ha instal·lat a Barcelona perquè en Joaquim pugui estudiar amb els millors mestres. L'Escola Municipal de Música, creada el 1896 a imatge de la prestigiosa École Municipale de Musique de Brusel·les, és un centre de referència. Joaquim Serra hi estudia fins als vint-i-quatre anys. El seu mestre

d'harmonia, contrapunt i composició és Enric Morera, però tenen una influència decisiva els consells del pare i de la tieta.

Barcelona, primavera de 1921

En acabat de sopar, la mare i la tieta s'aixequen per recollir la taula. Des de la porta de la cuina li fan un senyal a Joaquim. "Ha arribat el moment", li diuen aixecant les celles. Pare i fill estan sols perquè la Maria, la germana petita, ja és al llit. En Joaquim, sense mirar-lo a la cara, li anuncia la novetat: ha enllestit la primera composició, una sardana. Josep se sorprèn. Sap que al seu mestre, Enric Morera, no li agrada que els alumnes escriguin abans d'acabar els estudis. "Només tens catorze anys!", li retreu el pare. Després d'uns segons de silenci el fill s'atreveix a respondre: "Vostè va fer la primera sardana als onze". La mare i la tieta, des de la cuina, escolten atentament. "Allò era una prova. No vaig escriure res de bo fins als vint!", sentència el pare. Passen uns segons més, que es fan eterns. Josep reviu mentalment el dia en què Don Antoni el va animar a esbossar la primera composició i fins i tot li va suggerir el títol:

El primer piu. El record l'entendreix, com la mare i la tieta havien previst. "A veure, doncs, la partitura", diu finalment. En Joaquim corre a buscar-la a l'habitació. La Maria, que també escolta d'amagat, fa veure que dorm. Amb un cop d'ull, Josep descobreix una melodia fresca, empordanesa, tractada harmònicament amb els procediments apresos amb Enric Morera. Per sota el nas se li escapa un somriure de satisfacció. "Li hauràs de posar títol, no?" "La primera volada", exclamen a l'uníson les tres dones de casa mentre surten dels respectius amagatalls.

Al cap d'un any, Joaquim ja ha enllestit quatre sardanes: *La primera volada*, *Camí enllà*, *Delers i Infantívola*. "Les tres sardanes de l'any 1922 són de tiratges curts i forma tradicional. Tendeixen al model reexpositiu. Tot i que presenten la llibertat formal que caracteritzava Josep, el fill mostra un domini més gran dels mitjans compositius. Va més enllà de l'ús convencional de les funcions tonals i dels modes tradicionals. Empra la modalitat derivada de la cançó popular i les harmonies condensades, cosequència del moviment cromàtic a l'interior de les veus. En aquests aspectes podem veure-hi clarament la petjada moreriana. Tanmateix, l'àmplia cultura musical que

Joaquim ja havia adquirit amb els repertoris pianístics i de cambra a l'Escola el duen a tendències més modernes com la introducció d'harmonies de color i de contrast i, de manera incipient, la pentatonia".²

Madrid, 18 de setembre de 1923

Miguel Primo de Rivera, autoproclamat cap del govern sis dies abans, signa el decret de "Represión del Separatismo". Prohibeix l'ús de la llengua i la bandera catalanes en les corporacions públiques i sotmet als tribunals militars els atacs a la unitat de la pàtria. Joaquim Serra, que fa poc que ha enllestit un parell de ballables (un *fox-trot* i un *schimmy*) canvia radicalment el caire de les composicions i escriu una nova sardana: *Íntima*. Passen els mesos i l'ambient social, a Catalunya, es torna més tens. Semblava que Primo de Rivera posaria fi al terrorisme i al caciquisme, però la seva política va dirigida, principalment, a perseguir la llengua i els símbols dels catalans. Joaquim es refugia en la lectura. Per casa troba un plec de poemes d'un amic del pare, Joan Maria Guasch. Són versos bucòlics que recreen la vida rural a través de gèneres clàssics, com el madrigal o

l'ègloga. La lectura el transporta mentalment als anys de vida a l'Empordà. Els records, però, són vagues. Algunes imatges, algunes sensacions i, sobretot, les explicacions del pare i la mare són els fonaments per construir un món idil·lic, més inventat que recordat. Té la necessitat de convertir aquestes sensacions en música, i ho fa a través d'una cançó. Copia el poema *El Brollador gentil* i hi posa música, per a veu i piano.³

Barcelona, febrer de 1926

Joaquim truca una vegada més a casa dels veïns del tercer segona. Li obre la porta la senyora Maria, que el convida a passar. El violinista, compositor i director d'orquestra Eduard Toldrà ja l'espera a l'estudi. Toldrà és l'estímul i el referent de Joaquim. Les darreres sardanes del jove estudiant de música (*Maria Rosa*, però sobretot *Cor jove*, *Cant de joia*, *Festejant la pubilla*, *Gentil pastoreta*, *Els gegants de Vilanova* i *Neguit*) tenen un regust clar de l'estètica noucentista de Toldrà. Joaquim acaba d'enllestir la seva primera obra lliure per a cobla, una glossa titulada *Els tres tambors*, inspirada en sengles obres dels seus referents més propers: *Presents de boda* (una fantasia

per a cobla del seu pare, de 1923) i *Les danses de Vilanova* (una glossa de Toldrà, de 1921). Donada per acabada la composició d'*Els tres tambors*, Toldrà té un nou repte per a Joaquim: "La Fundació Rabell convoca un concurs. El premi són mil pessetes. Una missa de Glòria? Una obra per a piano? Per a orgue? Trio de piano, violí i violoncel? Orquestra? Què et ve més de gust?". En Joaquim s'ho rumia només uns segons: "El trio". Com si ja esperés aquesta resposta, Toldrà agafa unes partitures de damunt el piano. Són tríos de Schumann i Brahms. La senyora Maria posa aigua a bullir mentre sent com mestre i deixeble analitzen curosament les partitures. A final d'any, el *Trio en mi major per a violí, violoncel i piano*⁴ de Joaquim Serra guanyarà el premi de composició. Entremig, encara haurà tingut temps d'escriure quatre sardanes més: *Germanor*, *Maria*, *Complanta* i *A Montserrat* (aquesta per a dues cobles). El sol es va fonent rere els porticons. Toldrà parla a Joaquim de la importància de la natura com a font d'inspiració. El mestre pensa en el racó de Santa Llúcia de Vilanova i en Cantallops. El deixeble pensa en Peralada, en aquell dia que li expliquen que van anar a berenar a la vora del Llobregat d'Empordà. Aquell

dia en què una cigonya es va aturar a picotejar a prop d'ells i que, diuen, ell li va llançar bocins de pa.

Esteve Molero

1 Émile Jaques-Dalcroze (1865-1950). Compositor i pedagog suís. Proposà un mètode pedagògic basat en exercicis corporals (tàctils, cinestèsics, auditius i visuals) per interioritzar el ritme. L'objectiu final era el gaudi estètic i emocional de la música.

2 PADROSA, Inés; RAMIÓ, Concepció. *La nissaga dels Serra*. Col·lecció Mos número IX. Ed. GISC, 2000. Pàg. 194.

3 La producció de *Lieder* de Joaquim Serra és de deu peces, basades en poemes de Joan Maria Guasch, Carme Monturiol, Tomàs Garcés, Ramon Surinyach Senties, Jeroni Zanné, Ramon Pérez Vilar i Josep Carner. Han estat enregistrades per Marta Fiol (soprano) i Jordi Masó (piano) al CD "Joaquim Serra, Trio & Cançons", de Columna Música (2001). A més, Serra va enllestir algunes composicions per a cor mixt a capella, de poetes com el mateix Guasch, Josep Maria de Segarra, Carles Soldevila, Carles Sala i Alphonse Daudet (traducció d'Emili Guanyavents). La producció vocal es completa amb un parell d'obres líriques, amb textos de Víctor Mora i Carme Monturiol.

4 Enregistrat al CD "Joaquim Serra, Trio & Cançons", en la versió de Santiago Juan (violí), Manuel Martínez del Fresno (violoncel) i Jordi Masó (piano).

Aquest primer enregistrament inclou les 15 primeres sardanes que Joaquim Serra escrigué per a una sola cobla. La disposició dins del CD segueix rigorosament l'ordre en que foren escrites. La numeració (s01, s02,...) segueix aquest ordre, i en el llistat que segueix va acompanyada del número d'obra que cada sardana té dins del catàleg general de les composicions originals de Joaquim Serra. Aquesta catalogació, que fou començada en vida del compositor per la seva tia, la Maria Àngels Corominas, ha estat completada per Concepció Ramió i publicada a l'Annex del seu llibre "La nissaga dels Serra", treball que ja hem citat anteriorment. Les dues sardanes per a dues cobles, **A Montserrat i Primavera**, no es van incloure en la numeració (s...) de les sardanes.

Aquest llistat de les sardanes enregistrades està complementat amb les dades que hem extret de les partitures originals:

La primera volada

Camí enllà

Delers

Infantívola

Íntima

Maria Rosa

Cor jove

Cant de joia

Festejant la pubilla

Gentil pastoreta

Els gegants de Vilanova

Neguit

Germanor

Maria

Complanta

(s01/Obra 1) (Març 1921) -*Al meu pare*- (instrumentació: Josep Serra)

(s02/Obra 2) (Abril 1922) (instrumentació: Josep Serra, datada 12 Abril 1923)

(s03/Obra 3) (Abril 1922) (instrumentació: Josep Serra, datada 31 Març 1923)

(s04/Obra 4) (Abril 1922) (instrumentació: Josep Serra, datada 20 Abril 1923)

(s05/Obra 5) (Octubre 1923) -*Lema: Del cor*-

(s06/Obra 7) (Maig 1924) -*A la nena Maria Rosa Oller*-

(s07/Obra 8) (17 Desembre 1924)

(s08/Obra 9) (Febrer 1925)

(s09/Obra 10) (Abril 1925) -*Al meu pare*-

(s10/Obra 11) (Maig 1925)

(s11/Obra 12) (Agost 1925)

(s12/Obra 13) (Octubre 1925)

(s13/Obra 17) (Febrer 1926)

(s14/Obra 20) (Maig 1926) -*A la meva germana Maria*-

(s15/Obra 21) (Maig 1926)

l'infant joaquim serra / Amb els seus pares i la seva germana

els músics de l'enregistrament

joaquim serra adolescent

La cobla de cambra de catalunya ha estat dirigida per jordi leon i jesús ventura, i ha comptat amb els següents instrumentistes:

flabiol:

Jordi Figaró
(8,9,10,11,12,13,14,15)
Josep Llauredó
(1,2,3)
David Puertas
(4,5,6,7)

trible:

Joan Barrera
(I-2,6; II-3,4,7),
Ramon Casafont
(I-4; II-1,2,5)
Jordi Felju
(I-8,11,15; II-10,13)
Armand Franco
(I-10,13; II-8,9,12,14)
Vicenç Vidalou
(I-1,3,5,7; II-6)
Jordi Vilaró
(I-9,12,14; II-11,15)

tenora:

Josep Coll
(I-8,11,14; II-10,13)
Quim Duran
(I-3,5; II-1,2,6)
Jordi Molina
(I-2,6; II-3,4,7)
Jordi Paulí
(I-1,4,7; II-5)
Enric Ortí
(I-9,12,15; II-8,11,14)
Josep Antoni Sánchez
(I-10,13; II-9,12,15)

trompeta:

Alexandre Baiget
(I-1,2,3)
Antoni Gallart
(I-9,11,12,14; II-8)
Carles Herruz
(I-8,10,13,15; II-11,14)
Esteve Molero
(II-4,5,7)
Jordi Pons
(I-4,7; II-1,3,6)
Jordi Serrano
(I-5,6; II-2)
Roger Santiago
(II-9,10,12,13,15)

trombó:

Josep Maria Guinart
(1,3,5,7)
Jordi Gómez
(8,10,13,15)
Isidra López
(9,11,12,14)
Dani Navarro
(2,4,6)

fiscorn:

Antoni Balada
(I-1,4,7; II-3,6)
Jordi Estartús
(I-9,14,15; II-8,12)
Jordi Gómez
(II-11)
Miquel Àngel López
(I-10,12,13; II-9,14,15)
Josep Moliner
(I-8,11; II-10,13)
Albert Pol
(I-2,5; II-1,4,7)
Francesc Josep Rodríguez
(I-3,6; II-2,5)

contrabaix:

Joan Jordi Beumala
(9,11,13,15)
Tomàs Espanyó
(1,3,5,7)
Agustí Pedrico
(8,10,12,14)
Francesc Saladrigues
(2,4,6)